

HORVÁTH ATTILA

A NÉPVÁNDORLÁSKOR KUTATÁSA ÉS NAGY TIBOR

Abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy személyesen ismerhettem a „Tanár urat”, aki szinte mindennapos vendég volt a Nemzeti Múzeum Régészeti Könyvtárában, ahol én 1978-ban épp segéd raktárosként tevékenykedtem. Rendszerint későig maradt, és mindig sajnálkozva vette tudomásul, hogy máris letelt a munkaidő, és máris bezár a könyvtár.

Akkoriban még minden második szombat délelőtt munkanap volt. A mai napig is élénken él az emlékezetemben, amint, egy ilyen szombat délelőtt a jegyzetei közül elővett egy kis papírlapot és odajött hozzánk.

–„Kérem szépen! Ezt most találtam otthon”–, mondta, és mi a kollégákkal, Lukács Gézával és Bély Palival, rémülten hallgattuk, amint felolvasta, hogy az ötvenes években a könyvtár minden nap este nyolcig tartott nyitva, és, hogy szombatom és vasárnap is látogatható volt, délután ötig.

Számára azok voltak a szép idők, mert mindene volt a munka, és mindene volt a régészet. Megszámlálhatatlan ásatása és leletmentése mellett csaknem 200 írásmű köthető a nevéhez, ha az ásatási jelentéseket és az újságcikkeket nem számítjuk. Hatalmas életművébe az általa oly annyira szeretett és ismert antik világ mellett, mint láttuk, az őskor és népvándorlás kor „barbár” népei leleteinek kutatása is belefért. A paleolitikumtól a magyar honfoglalás koráig, minden érdekelt. Nem számított, hogy egy apróságról vagy egy korszakalkotó elméletéről legyen szó, számára minden egyforma fontossággal bírt. Elsősorban a leletek érdekelték, bármely korszakból kerültek is elő.

Első, számunkra ismert találkozása a népvándorlás korával 1943-ban történt. A rákosi katonai gyakorlótéren, egy ejtőernyős ugrótorony közelében végzett csatornaátsási munkák közben, a munkások csontokra bukkantak. Ezzel együtt összesen 38 sírt tárt fel, majd a háborús körülményeket is figyelembe véve, a tőle viszonylag távol álló korszak leleteit látványos gyorsasággal tette közzé 1945-ben a Budapest Régiségei tizennegyedik számában.

Az előzetes jelentésként megjelent cikkében nem törekedett a temető teljes anyagának közlésére, viszont a temető legjellegzetesebb elemeit kiemelve, a tőle megszokott aprólékossággal mutatta be.

A harminchat avar sír mellett előkerült, a két, az előbbiektől tájolásban és sírításban is eltérő sír leletanyagát a honfoglalás korára datálta, és feltevését az előkerült tárgyak (elsősorban a két, a megszokottaktól némileg eltérő típusú szablya) hazai és keleti páthuzamainak, valamint a magyar és a külföldi kutatók eredményeinek részletekbe menő bemutatásával igazolta.

Az avar sírok többségét a kor jó szokásához híven még a temetés után nem sokkal kirabolták, néha csupán néhány kerámia edényt, illetve azok töredékeit, vagy más esetekben csak a koporsókapcsok maradványait a hagyva az utókorra. Ennek ellenére a megmaradt leletek, lemezes és öntött, indás-, és griffes, illetve oroszlanos motívumokkal díszített garnitúrái ma is a Budapesti Történeti Múzeum népvándorlás kori gyűjteményének ékességei közé tartoznak.

A sírok nem csupán a korabeli rablások, hanem az 1920-as évek építkezései következtében tovább pusztultak. A feltárás során tett megfigyeléseivel azonban Nagy Tibor, mégis számos értékes adatot rögzített a kor temetkezési szokásairól és (annak ellenére, hogy temető térkép nem készült a feltárásról) a temető szerkezetéről is.

Bár csak vázlatos sírrajzok maradtak ránk, a feltárás közben tett minden körülményre kiterjedő leírásai a mai napig is megállják a helyüket.

Nem csak arra volt gondja, hogy a sírokban talált famaradványokat megvizsgálta, hogy azok alapanyagát megállapíthassa, de anthropológiai vizsgálatokat is végeztetett az előkerült csontokon.

Részletes leírásokat adott a megmaradt veretekről, azok készítménytechnikájáról és párhuzamaikról is. Cikkeiből számtalanszor világossá vált, hogy kiválóan ismerte és használta a korabeli régészeti szakirodalmat, bárhol, bármely korszakról, gyakorlatilag bármely nyelven jelent is meg.

A rákosi leletek előkerülése után 1951-ben a soroksári úti Lámpagyár (a Fegyver és Gázkészülékgyár) területén lévő lebombázott gépház területén folytatott helyreállítási munkálatok során tárt fel öt újabb avar sírt, majd 1956-ban a Wekerle telepen, az illatos árok mentén egy 48 sírből álló temető látott napvilágot munkája nyomán.

Ez utóbbiról már készült temetőtérkép is, azonban az általa feltárt avar kori leletek teljes anyagközlésére csak 1998-ban, Nagy Margit, budapesti avar temetőket bemutató gyűjteményes munkájában került sor.

A népvándorlás kora és azon belül az avar kor azonban továbbra is foglalkoztatta Nagy Tibort. Közismert nyelvtudása révén a negyvenes évek második felében az avar honfoglalás útvonalával és az avar – bizánci kapcsolatok időrendjével kapcsolatos kérdésekben szállt vitába a korszak-, és elsősorban a *Menandrosz Protiktór* hatodik századi bizánci költő,

jogtudós és történész avarokról szóló feljegyzés töredékeinek kutatóival. Szövegkritikai alapon vitatta, az elsősorban külföldi kutatók fordításai és szövegértelmezései nyomán kialakult elméleteket.

Szerteágazó érdeklődési körébe azonban ugyanúgy beletartozott a hunok, germánok történetének, mint a pannóniai ókereszténység és a szomszédos barbár népek kapcsolatainak kutatása is.

A már korábban szóba került Budapest Története I. kötetében 1973-ban, *Az őskőkortól a Honfoglalásig* című csaknem 200 oldalas monográfiájában 31 könyvoldalt szentelt a népvándorlás korának. A tőle megszokott alaposággal, bőséges lábjegyzetekkel és irodalmi hivatkozással, de a kívülállók számára is érthetően, mutatja be a fővárosunk környezetében valaha is megfordult „barbár” népek történetét és régészeti hagyatékát, sok évtizedes munkásságára téve fel ezzel a koronát.

DAS WERK VON TIBOR NAGY IN DER FORSCHUNG DER UR- UND VÖLKERWANDERUNGSZEIT

Im Archiv des Budapester Historischen Museums sind 36 Titel aufbewahrt, wo auch der Name von Tibor Nagy im Zusammenhang mit archäologischen Ausgrabungen aus der Urzeit aufgezeichnet ist.

Sie betreffen – mit Wiederholungen – 22 Fundstellen auf dem Gebiet von Budapest. Die absolute Mehrheit dieser liegen auf der Budaer Seite, auf der Csepel-Insel, bzw. auf dem West-Ufer der Donau.

Genauso ungleich ist ihre chronologische Verteilung: die Zeit vor der späten Kupferzeit ist überhaupt nicht vertreten, die Mehrheit machen die Titel zur Bronze- und Eisenzeit, samt Fundstellen der Skhyten und der Kelten aus.

Es war vor allem die Zeit der Völkerwanderung, näher die Awarenzeit, die Tibor Nagy beschäftigt hat. Er hat sich in der zweiten Hälfte der 40er Jahre mit Hilfe seiner allbekannt guten Sprachkenntnisse auf der Basis der Textkritik mit den Wissenschaftlern seiner Zeit über den Linienzug der landnehmenden Awaren, über die Chronologie der Verbindungen

zwischen den Awaren und Byzanz auf Diskussionen eingelassen. Zu seinem Interessenkreis gehörte desweiteren auch die Forschung der Geschichte der Hunnen und der Germanen, des Urchristentums in Pannonia, sowie die der Verbindung zwischen den benachbarten Barbarenvölkern.

Seine wichtigsten Ausgrabungsarbeiten aus der Urzeit hat er in Lágymányos, in der Andor Strasse, Mező Strasse und in Albertfalva geführt, die Forschungen zur Awarenzeit sind mit dem Gebiet von Rákos, der Wekerle-Siedlung und Soroksár verknüpft.

Sein Werk, die Zusammenfassung der Geschichte von Budapest in der Ur- und Völkerwanderungszeit ist auch mit Blick auf die Forschungsgeschichte von hervorragender Bedeutung. (Erschienen in: Die Geschichte von Budapest, Band I. 1973) Die Forschungen zur Awarenzeit hat er ausserdem im Jahrbuch „Budapest Régiségei“ publiziert.